

İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Servet-i Fünûn Edebiyatının Alımlanışı

The Reception of Servet-i Fünûn Literature from the Second Constitutional Era to the Republic

Öz

Gökçe Özder*

* Dr. Bağımsız Araştırmacı.
gokceozder@gmail.com
ORCID: 0009-0002-1935-9016

İkinci Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet'e kadarki süreçte modern anlamda ilk Türk edebiyatı tarihlerinin yazıldığını, yine modern anlamda ilk antolojilerin oluşturulduğunu, dergilerde hararetli edebiyat -tarihi- tartışmalarının döndüğünü görürüz. Dönemin matbuat patlaması ve ulus-devletleşme süreciyle bağlantılı olarak millî edebiyatın inşasının bu döneme denk geldiği düşünüldüğünde; ulusal edebiyatların ortaya çıkışıyla ilişkilendirilen edebiyat kanonu yaratma hikâyesinin Türk edebiyatındaki temellerini bu yıllarda aramak hata olmayacaktır. Bu çalışmada Edebiyat-ı Cedîde olarak da adlandırılan Servet-i Fünûn dergisi çevresinde oluşmuş topluluğun İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e dek edebiyat tarihi kitapları, antolojiler, basındaki edebiyat tartışmaları ve kurmaca eserler bağlamında alımlanışı millî edebiyatın inşası odağında ele alınmış ve edebiyat tarihlerinde konumlandırıldığı yer vasıtasıyla üzerinde yeniden düşünmeye açılmıştır. Kuramsal çerçevede Gregory Jusdanis'in "gecikmiş modernlik" kavramına yaslanan bu çalışmada Servet-i Fünûn topluluğunun Türk edebiyatı tarihinde ne şekilde konumlandığı, bu konumlanışın yıllara göre nasıl değiştiği zamansal ve durumsal olarak nasıl araçsallaştırıldığı sorularının peşine düşülmüştür. Nihayetinde her ne kadar bugün edebiyat tarihi yazımında ve lise ders kitaplarında Avrupalılığı ve haktan kopukluğu vurgusuyla bilinse de Edebiyat-ı Cedîde'ye dair yorumların döneme, cevaplayana, siyasi/sosyal ortama ve bakış açısına göre devamlı olarak değiştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat-ı Cedîde, Servet-i Fünûn, Tevfik Fikret, gecikmiş modernlik, edebiyat kanonu

Gönderilme Tarihi / Received Date

13.11.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date

07.01.2025

Yayın Tarihi / Publication Date

21.03.2025

Atıf/Citation: Özder G., İkinci Meşrutiyet'ten

Cumhuriyet'e Servet-i Fünûn Edebiyatının

Alımlanışı

Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 31, 135-152

doi.org/10.30767/diledeara.1583716

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlеме.

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review:

Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest:

The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support:

The author declared that this study has received no financial support

Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Dergimizde yayımlanan makalelerin telif hakları dergimize ait olup CC-BY-NC-ND lisansına uygun olarak açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Language and Literature Studies

The copyright of the articles published in our journal belongs to our journal and is published as open access in accordance with CC-BY-NC-ND licenses.

tded.org.tr | 2025

Abstract

We observe that during the period from the declaration of the Second Constitutional to the Turkish Republic, the first Turkish literary histories in the modern sense were written, the first anthologies were created in a modern sense, and literary-historical debates flared up in magazines. Considering the construction of national literature in parallel with the explosion of the press and the process of nation-state formation during this period, literary canons associated with the emergence of national literatures in Turkish literature during these years. In this study, focusing on the construction of national literature, literary history books, anthologies, fictions and literary debates in the press around the Servet-i Fünûn magazine, also known as the Edebiyat-ı Cedîde, have been reconsidered and reopened in terms of their positioning in Turkish literature from the Second Constitutional Era to the Turkish Republic. Based on the theoretical framework relying on Gregory Jusdanis' concept of "belated modernity", this study has sought to explore how Servet-i Fünûn is positioned in Turkish literary history, how this positioning has changed over the years, and how it has been instrumentalized temporally and situationally. In conclusion, it has been found that the comments on Edebiyat-ı Cedîde constantly change according to the period, respondent, conjuncture, and perspective.

Keywords: Edebiyat-ı Cedîde, Servet-i Fünûn, Tevfik Fikret, belated modernity, literary canon

1. Giriş

Tevfik Fikret'in edebiyat kısmının yöneticiliğine geçtiği 1896 yılı ile Hüseyin Cahit'in "Edebiyat ve Hukuk" makalesi sebebiyle yayın durdurma cezası aldığı 1901 senesine dek *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında oluşmuş edebî topluluk, edebiyat ve sanata bakış açılarının benzerliği sebebiyle kendilerinden sonra gelenler tarafından bir "grup" olarak nitelendirilmiştir. Herhangi bir manifesto etrafında birleşmeler dahi edebiyat ve sanata dair o güne dek görülmedik düzeyde yenilikçi duruş ve tavırlarının ortaklığı, Servet-i Fünûn topluluğundan sonra gelen edebiyatçıların da bu gruban edebiyatına bağlı olarak konum almalarına neden olmuştur.

Edebîyat-ı Cedîdeciler olarak da anılan Servet-i Fünûn topluluğu, ulusal edebiyatın inşası gereğince bugün dahi edebiyat tarihlerinde¹, akademik araştırmalarda² veya lise ders kitaplarında³, yerli hayatın dışında, Batı hayranı, vatan ve hürriyet fikrinden uzak gibi biçimlerde nitelendirilir. Edebîyat-ı Cedîde'ye dair bu kalıplaşmış yargıların kaynağını aramak üzere yola çıkıldığında, konuya dair en güncel çalışmalardan birinin Deniz Aktan Küçük tarafından yazılan "Birinci Türk Dili Kurultayı'nda Reddedilen Miras: Edebîyat-ı Cedîde" makalesi olduğu görülür. (2023, s. 61-76). 1932'de gerçekleştirilen Birinci Türk Dili Kurultayı'ndaki dil temelli edebiyat üzerine yapılan tartışmalara odaklanan bu makalede Küçük, Edebîyat-ı Cedîde'nin tıpkı Divan Edebiyatı gibi gayri-millî bir noktada konumlandığını ve kültür alanından tasfiye edilmesinin amaçlandığını söyler. Küçük'ün makalesi doğru bir noktada dursa da ulusal edebiyatın inşası ve Edebîyat-ı Cedîde'nin konumlanışını görmek için biraz daha öncesine, İkinci Meşrutiyet'ten itibaren başlayan millî edebiyat ve arı dil tartışmalarına bakmak gerekir.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet'e kadarki süreçte modern anlamda ilk Türk edebiyatı tarihlerinin yazıldığını, kitapların dışında yine modern anlamda ilk seçkilerin oluşturulduğunu, dergilerde hararetle edebiyat -tarihi- tartışmalarının döndüğünü görürüz. Dönemin matbuat patlaması ve uluslaşma süreciyle bağlantılı olarak millî edebiyatın inşasının bu döneme denk geldiği göz önünde bulundurulduğunda ulusal edebiyatların ortaya çıkışıyla ilişkilendirilen edebiyat kanonu yaratımının Türk edebiyatındaki temellerini bu yıllarda aramak hata olmayacaktır. Nitekim Gregory Jusdanis'e göre "millet inşasının başlangıç aşamasında milliyetçiliğin taşıyıcıları, bir millî bilinç belirleyip kodlayacak kurumlar kurmak isterler. Edebiyat bu tür kurumlardan biridir. (...) [B]ütün sanatlar arasında millet oluşumuna en güçlü bir biçimde edebiyat iştirak eder. (...) Edebiyat kolektif kimliğin aynası olarak hizmet verir ve aynı zamanda onun hikâyesini anlatır." (1998, 68)

Her yazınsal ürünün birden çok biçimde okunabileceğini öne sürerek okuru odağına alan alımlama estetiğinde işin içine edebî eleştiri girdiğinde mevcut yorumlardan bir veya birkaçı ön plana

-
- 1 Örneğin Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi için yazılan II. Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı kitabında şu ifadeler geçer: "Bu olumlu gelişmelerle beraber, edebî dilde bir yapaylık ve Fransız etkisi de kendini gösterir. Tanzimat'la başlayan halka yönelme ve sade bir dille yazma anlayışının kesintiye uğraması, yerli hayattan uzak kalınması, yalnızca bireysel konuların işlenmesi de Edebîyat-ı Cedîde'nin eksikleri arasında sayılabilir." (Karaca vd., 2018, 13)
 - 2 Örneğin Adem Can 2016 tarihli makalesinde "Servet-i Fünûn edebiyatı bir neslin edebiyatıdır. Bu neslin zevkleri ve duyuş tarzı kendine özgüdür. Türk edebiyatını yenileştirmek isteyen topluluk Batı'ya hayrandır. Millî kültüre ve toplumsal hayata ise fazla ilgi duymaz. Batı tesiri, Servet-i Fünûncuları millî hayata yabancılaştırmıştır." der. (2016, 147)
 - 3 Örneğin Ağâh Sırrı Levend'in Edebiyat Tarihi Dersleri'nden yapılan şu alıntı 2021 tarihli MEB onaylı bir lise ders kitabında yer alır: "Taassup yüzünden cemiyet hayatını alâkalandıran birçok mevzulara yanaşmak mümkün olmadığı gibi istibdadın zoru karşısında vatan ve hürriyet duygusuyla memleket düşüncesini eserlerde aksettirmek de kabil değildi. Bu asil duygular, ancak birer remizle gizli ve kapalı olarak ifade edilebilirdi. Bu edebiyat, işte bu yüzden, o neslin mahrumluğunun ve aczinin en doğru bir ifadesidir." (Tetik ve Ova, 2021, 81)

çıkarak metnin anlamını ve kimliğini tayin edecek bir noktaya ulaşır. Bu durum aynı zamanda metnin anlamını sınırlandırmak, edebiyat tarihi veya kanonunu oluşturmak, standartlar yaratmak gibi engelleri de beraberinde getirir. (Fish, 1980, 16-17) Eleştirmenlerin aynı zamanda yazarlar olduğu da göz önüne alındığında durum daha da karmaşık ve politik bir hâl alır. Bu çalışmada *Servet-i Fünûn* dergisi çevresinde oluşmuş topluluğun İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e dek edebiyat tarihi kitapları, antolojiler, kurmaca metinler ve basındaki edebiyat tartışmaları bağlamında alınması millî edebiyatın inşası odağında ele alınacak ve edebiyat tarihlerinde konumlandırıldığı yer vasıtasıyla yeniden düşünmeye açılacaktır. Kuramsal çerçevede Gregory Jusdanis'in "geçikmiş modernlik" kavramına yaslanacak ve Servet-i Fünûn topluluğunun millî edebiyatın inşa edildiği dönemde ne şekilde konumlandığı, bu konumlanışın yıllara göre nasıl değiştiği veya değişmediği, zamansal ve durumsal olarak nasıl araçsallaştırıldığı sorularının peşine düşülecektir. Üç bölümden oluşacak makalenin "Dükküler ve Bugünküler" başlıklı ilk kısmı 1908-1912 dönemindeki özellikle Genç Kalemler dergisi etrafında oluşan Yeni Lisan tartışmalarına odaklanacak, 1912-1918 arası ele alan ikinci kısmı Edebiyât-ı Cedîde'nin en ikonik ve tartışmalı ismi Tevfik Fikret'in 1915'teki ölümünden önce ve sonra nasıl alınıldığını gösterecek, 1918-1923 arası tartışmaya açan üçüncü bölümdeyse büyük oranda Dergâh dergisi odağında ve Millî Mücadele ruhunun çevresinde oluşan "yeni" edebiyat hareketinin Servet-i Fünûn topluluğunu konumlandığı yer ortaya konacaktır.

2. 1908-1912: Dükküler ve Bugünküler

Bilhassa 1900 sonrası Sultan II. Abdülhamid'in basın üstündeki artan baskısı, mecmua çıkarmanın, yayın yapmanın giderek daha da zorlaşması durumu II. Meşrutiyet'in ilanı ile ortadan kalkıp kısa süreli de olsa basın hürriyetinin oluştuğu, İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile yeni süreli yayınların sayısındaki artıştan dahi anlaşılabilir. Abdülhamid saltanatından sonra gelen bu rejim değişikliği büyük bir sevinç ve hürriyet umuduyla karşılanmış, basın yayındaki etkisi ise büyük oranda siyasi temelli olmuştur. 1909'da Fecr-i Âti Edebi Beyannamesi'nin yayımlanmasını takip eden birkaç sene içerisinde öne sürülen, Servet-i Fünûn topluluğu yazarlarının 1908'den sonra edebiyattan uzaklaşıp siyaset/memuriyet peşine düştüğü⁴ ve Fecr-i Âti grubu aşmayı planladığı Edebiyât-ı Cedîdecilerin edebiyat anlayışını aşamadı⁵ eleştirilerini bu karmaşık siyasi ortamlar birlikte düşünmek mümkündür.

1909 senesinde resmî olarak kurulan Fecr-i Âti edebiyat topluluğu, her ne kadar edebiyat tarihlerinde başarısız bir girişim olarak nitelense de yalnızca bu yaftanın sebebini anlamak açısın-

⁴Hakkı Behiç 1909'da yayımladığı bir yazısında Servet-i Fünûn) dönemini "füyûzat-ı edebiyemizin o parlak devr-i mebzûliyeti" (1909, s. 233) olarak tanımlayarak bu topluluk sayesinde mazide her şey karanlık olsa da sanat "müstesna bir devr-i kasîr-i incilâ geçirmişti" der. Şikâyeti aradaki sekiz on senelik sessizliğin ardından hürriyet ilan edilmiş olsa dahi o sükkût hâlinin devam etmesin der. Bunun sebebi olarak ise siyaseti görür: "Bugün en büyük, en muhterem deha-yı edebimizi politikanın ulûv-i hayali zehirleyen cereyanları içinde, en güzide zekâ-yı sanatımızı idare-i hükümet vazifelerinin kâbusu hatiatı arasında bırakıyoruz." (s. 234). İki sayı sonra bu şikâyetler üstüne yazdığı yazıda Celal Sahir de Hakkı Behiç'i destekleyerek Servet-i Fünûn) yazarlarının siyasetle ilgilenmelerini eleştirir: "Eğer mesleklerine lüzumu kadar aşk ve incizap ile meftun olsaydılar makalat-ı siyasiye yazmakla geçirdikleri zamanları edebiyata hasrederler ve bize ekseriya okurken hayret edilecek ve akşam üstü buruşturup atılacak ömr-i yekrûzeyeye malik makaleler yerine muhalles asar-ı sanat hediye eylerlerdi." (4 Mart 1909, ss. 263-266). Benzer şekilde Şahabettin Süleyman da Rubab'a yazdığı bir yazıda sanatın öldüğünü, memuriyet için bir basamak olduğunu söyler. (2022, ss. 222-3).

⁵Ömer Seyfettin "Yeni Lisan" makalesinde bu durumu şöyle eleştirir: "Bugünküler: Yani Fecri- Âti... Bunların yegâne meziyeti 'dükküler' namını verdikleri eski 'Servet-i Fünûn' kümesinin mahiyetini, tamamiyle değilse bile nispeten anlamış olmalarıdır. Fakat henüz kendileri de yeni bir şey yapmamışlar. Ancak beğenmedikleri dükkülerin suni eserlerini sahife sahife tekrar etmişlerdir." (2014, s. 77).

dan bile dikkate değer bir çabadır. Refik Halid, Ali Canib, Fazıl Ahmet, Köprülüzade Mehmed Fuad, Yakup Kadri gibi bu yazının bağlamında önem arz eden isimlerin de altında imzası bulunan beyanname 24 Şubat 1910 tarihinde *Servet-i Fünûn*'da yayımlanır. Beyannamenin aşağıda alın-
tılanan bölümü Edebiyât-ı Cedîde topluluğunun gelecekteki edebiyat tarihlerinde konumlanacağı
yeri de belirler:

Osmanlı efkâr-ı umumiyesinin bu rehberi kat'î surette bulduğu tarih, itiraf etmeli ki Edebiyât-ı Cedîde'nin genç ve faal zekâlarının Servet-i Fünûn sahifelerinde muhitini tenvir eden bir man-
zume-i muzîe vazifesini görüyordu. Fakat hükümetin gittikçe artan zulmü onların kalemlerine
ilk darbe-i anîf ve kahharı indirdi. Ve bunlar ilerde tekrar toplanmak ümidi ile dağılıp gittiler.
Hürriyetin ilanıyla yeniden ziyalarına intizar edildiği zaman ise pek az istisna ile artık onlar eski
melike-i hayalleri olan sanat ve edebiyata karşı bir sehab-ı lakaydiye bürünmüştür. Bunu söyle-
mekle bizden evvel gelenlere itiraz eylemek arzusunda değiliz. Zira onların edebiyatımıza ettikleri
hizmeti takdir etmemek herhalde, kadirşikenlik olur. Biz onlara mazi-i meslekleri için teşekkür ile
hal ve istikbale atf-ı nazar edeceğiz. (Şen, 2006, s. 25).

1908 sonrası edebiyat tartışmalarının temelde iki ortak özelliği söz konusudur. Bunlardan ilki
tıpkı yukarıda Fecr-i Âti topluluğunun yaptığı gibi kendilerini ve/veya yeniliği Servet-i Fünûn
edebiyatı vasıtasıyla kurgulamaları, ikincisi ise tartışmaların büyük çoğunlukla dil meselesi üs-
tünden ilerlemesidir.

Genç Kalemler grubunun Servet-i Fünûn topluluğunu konumlandığı yer Fecr-i Âti'ninkiyle
benzerdir. Hüsn ve Şiir'in ilk sayısında "Takaza-yı Edebi" başlığı altında bir soruşturma yapı-
lır. Burada "bugünün gençlerine" Tevfik Fikret, Halid Ziya, Cenab Şahabeddin, Mehmet Rauf
hakkındaki fikirleri sorulur. Derginin ilk sayısında yapılan bu soruşturmada tartışılan konunun
Servet-i Fünûn çevresinde toplanan edebiyatçılar olması da, soruşturmaya katılanların "gençler"
şeklinde sınırlandırılıp adlandırılması da bu dönem sürecekt tartışmaların temelini atar. İçlerin-
de Mehmed Fuad, Ahmet Haşim, Yakup Kadri gibi gençlerin yer aldığı soruşturmadaki genel
kanı Edebiyât-ı Cedîde'nin dönemi için çok önemli bir topluluk olduğu fakat o gün için artık
değerinin kalmadığı yönündedir. Köprülüzade Mehmed Fuad "Onlar dün asuman-ı sanatta doğan
bিরer yıldızdılar, bugün ufûl ettiler. Ve yalnız... Hatıraları kaldı." derken Ahmet Haşim "İsimle-
rini saydığınız kimseler çünkü edebiyatın büyükleriydiler." der. Tahsin Nahit ise benzer biçimde
"bu adamlar hadika-i edebiyatın geçen bahar çiçekleriydi..." cevabını verir ("Takaza-yı Edebi",
2014, s. 4). Soruşturmaya Ali Canib'in verdiği cevapsa sonraki sayılarda *Genç Kalemler* dergisi
çevresinde dönecek tartışmaların işaret fişeği gibidir. "Hepsine şamil bir söz söylemek lazım ge-
lirse diyeceğim ki onların her hâlde hoş birer kitabe-i seng-i mezarları vardır. Fakat şunu pek iyi
bilmeliyiz ki bütün bu kitle-i edep eğer çünkü tarz-ı tahassüs ve tefekkürlerini bugünkü gaye-i
hayalisine tevfik etmeyecek olurlarsa yazsalar bile okunamaz, çünkü artık şiir şekil değil ruhtur."
("Takaza-yı Edebi", 2014, s. 6).

Ali Canib'e özgü olmayan bu "Dünküler-Bugünküler" ayrımı Yeni Lisan hareketi çevresinde
gelişen tartışmaların da odağını oluşturacaktır. Dünküler denilerek işaret edilen Edebiyât-ı Cedî-
decilere karşılık bugünkü Genç Kalemler, eskiyi aşan bir biçimde konumlanır.⁶ *Hüsn ve Şiir*'in

⁶Hüsn ve Şiir dergisinin tüm sayılarında ve Genç Kalemler'in ilk 8 sayısında "Dün" ve "Bugün" başlığı altında çeşitli şiir-
ler paylaşılır. Bu şiirlerden "dün" başlığıyla yayımlananlar Süleyman Nesip, A. Naci, Faik Ali, Hüseyin Siret, Hüseyin
Suad, Süleyman Nazif, Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret gibi "eski" Servet-i Fünûn'da yazan şairlere ait eski şiirler;

ardından *Genç Kalemler* adıyla çıkan derginin ilk sayısında Ömer Seyfettin'in anlattığı şu hikâye Genç Kalemler ekibinin temel anlatısı olacaktır: “Muallim Naci öldükten sonra şark devresini hakkıyla muhafaza edecek olan adam kalmamış... Avrupa mektebi meydanı almış. Abdülhamid'in sayesinde siyaset ve ciddiyetle iştigal külliyyen lağv olduğundan bugün kendilerine “dünküler” denilen eski edebi “Servet-i Fünûn” ekibi ortaya çıkmıştır. Fikret'le Cenap cidden güzel fakat son derece milliyetimize, hissimize, zevkimize muhalif Fransızca şiirler vücuda getirmişlerdir... Hasılı hiçbirisi esaslı ve mühim bir teceddüd gösterememişler, yalnız çalmışlar, çalmışlar, çalmışlardır.” (Ömer Seyfettin, 2014, s. 76)

Bu dönem ve sonrasındaki edebiyat tarihlerinde Muallim Naci, Servet-i Fünûn topluluğunun yenilikçi tavrının karşısında eski edebiyatı temsil eden bir yere konumlanmış, Servet-i Fünûn edebiyatının da angaje olması bir zorunluluk olarak nitelenip tüm suç Abdülhamid istibdadına atılmıştır. Bu kurguda Genç Kalemler çevresinde oluşan millî edebiyat hareketinin Servet-i Fünûn edebiyatını iki şekilde araçsallaştırdığı görülür. İlki yukarıda Ömer Seyfettin'in tavrındakine benzer bir biçimde dünü kötüleyip yeni oluşacak edebiyatı yüceltmek şeklinde olur. Edhem Hidayet, Hüsn ve Şiir'in beşinci sayısında yayımlanan bir yazısında bu durumu “Her şeyin terakki ettiği (...) bu yirminci asırda kurûn-ı salifeden kalma bir edebiyat ile iktifa etmek (...) milletlerin tarih-i mukadderatında mutasavver değildir.” (2014, s. 57) şeklinde ifade eder. Geçmişten daha iyi bir şey yaratmaya dayalı birikimci anlayış aydınlanmacı, rasyonel, modernleşen zihnin tezahürüdür. Bir edebiyat dergisi olan Hüsn ve Şiir'de yer alan “Âsâr-ı Cesime Meraki” başlıklı yazı gelişen dünyanın farkında oluşun göstergesidir. Yazıda lokomotiflerin, vapurların, binaların ve sair şeylerin hızlanması, büyümesi, gelişmesi üstünden insanlığın büyümeye duyduğu merak tartışmaya açılır (M. Zühdü, 2014, s. 32). “Bakalım bu merak daha neler yaptıracak?” sorusuyla sonlanan fıkrada bahsi geçen âsâr her ne kadar somut ve teknolojik ürünler gibi görülsün de edebiyat ve sanat eserlerinin zamanla bir öncekinin üstüne ekleyerek daha iyisini ortaya koyduğuna dair diğer yazılarda görebileceğimiz zihinsel yapıyı da somut şekilde açıklar niteliktedir.

Dünküler-Bugünküler ayrımı yalnızca *Genç Kalemler* dergisi çevresinde gelişmemiş, genel olarak dönemin edebiyat tartışmalarının odağını oluşturmuştur. Edebiyata dair ortaya koyduğu köktenci görüşleriyle dikkat çeken Bahâ Tevfik 1910'da *Tenkid* mecmuasında Ahmed Nebil ile yazdığı “Osmanlı Edebiyatı” yazısında hem dünkülerini hem de bugünküleri eleştirir: “Dünkü dediklerimiz galiba bu -belki- fâ'ideli hatalarının istiğfar ve i'tikâfiyle dinlenirlerken bugünkülerin ne yaptıklarını düşünmek biraz tuhaf oluyor. Yeni çıkan birkaç kitâbla bazı cerâ'id-i edebiyyenin hîç-i-yi mündericâtına bakılırsa yeni şair ve ediblerimizin o kadar zâlimâne bir sûrette ithâm ettikleri dünküler kadar da eser-i terakkî göstermedikleri, çalışmak, nâmuskârâne bir sa'y ile te' min-i zevk ve iştihâr etmek şöyle dursun, çalmak sûretiyle bile -çünkü lâzım geldiği gibi çalmak da bir san'atdır- ibraz-ı zekâvet edemedikleri görülmektedir.” (2014, s. 83).

Edebiyatı başlı başına “muzır” bir şey olarak gören Bahâ Tevfik için ne dünküler ne de bugünkülerin bir kıymeti yoktur. Diğerlerinin aydınlanmacı tarih anlayışıyla paralel biçimde pozitivist felsefeye dayalı fikirleri olan Bahâ Tevfik terakki ve tekamül için en büyük gaye olduğunu kabul ettiği edebiyatın aynı zamanda “tefessüh ve hâtîme”nin de nedeni olduğunu söyler (2014, s. 84).

“bugün” başlığıyla yayımlananlar ise Ali Canib, Perviz (Ömer Seyfettin), Âkil Koyuncu gibi yeni lisansı savunan genç isimlere ait taze metinlerdir.

Dahası Halid Ziya, Tevfik Fikret ve Cenap'ın, Fecr-i Âticilerin bugün açacakları “müthiş rahnelerden” sorumlu olduklarını ifade eder (2014, s. 100).

Ahmed Nebil ve Bahâ Tevfik bu fikirlerini, yazıldığı dönem tefrika edilmemiş veya kitap olarak basılmamış olsa dahi sahnelenmiş bulunan Nasreddin Hoca piyesinde de yansıtır. Dönemin siyasi ve toplumsal eleştirisini yaptıkları bu eserde edebiyatı da hedef almayı es geçmezler. Edebiyatın bir hastalık, edebiyatla ilgilenen kişilerin de marazi olduğunu söyleyen ikili, piyesteki karakterleri kurgularken kelime oyunları yoluyla gerçek hayattaki isimlere göndermeler yapmıştır. Bu eleştiri oklarından Fecr-i Âti şairleri Celal Sahir, İzzet Melih, Tahsin Nahid, Şahabeddin Süleyman gibi isimler de nasibini alır. Piyenin ikinci perdesi ise Mâi ve Siyah'ın mekânı, meşhur Tepebaşı'nda geçer. Tepebaşı'nın Servet-i Fünûn topluluğu için taşıdığı simgesel anlam göz önüne alındığında bu seçim de anlamsız veya tesadüfi değildir (Eskin, 2022, s. 161-162). Ahmed Nebil ve Bahâ Tevfik'in fikirleri edebiyatı eskisiyle yenisiyle toptan “marazi” bir şey olarak gören ve bu yönüyle terakkinin önünde engel olarak konumlandırıan türdendir. Bugünkü edebiyatın yozluğundan da çünkü Servet-i Fünûn suçlu bulunur.

İkinci Meşrutiyet devrinde Servet-i Fünûn edebiyatının araçsallaştığı bir başka nokta, Yeni Lisan hareketi daha çok ön plana çıkıp tartışılır olmaya başlar başlamaz, taarruzlarla karşılaştığı anda ortaya çıkar. Genç Kalemler ekibi Servet-i Fünûn topluluğuyla arasında bir ortaklık kurar. Buna göre tıpkı Servet-i Fünûn topluluğuna karşı çıkanlar gibi teceddüd karşıtları her dönem var olmuştur fakat nihayetinde yenilik kazanacaktır.

Genç Kalemler'in ilk sayısında Ali Canib'in “yeni lisanla” yazdığı yazıdaki bir cümle bu durumu örnekler: “Hamit edebiyatının bundan on beş sene evvel daha mükemmel bir şekil almaya başladığı zaman, birkaç asırlık köhne Şark mektebinin son ve gayrimeşru çocukları birden tehcüm gösterdiler.” (2014, s. 85) Yazının devamında Garp edebiyatındaki benzer örneklerden de beslenen Ali Canib “evvela her şeyden bahsettiği halde hiçbir şeyde vukufunu ispat edemeyen” şeklinde tanımladığı Ahmet Mithat'ın Dekadanlar eleştirisini de eleştirir. “Mehmet Celaller, tu-feyliler, en münasebetsiz, en çirkin tavırlarla o zamanın gençlerine, Cenaplara, Fikretlere, Cahitlere... hücumla başla[mıştır].” (2014, s. 86)

Ali Canib'inkine benzer bir söylem Edhem Hidayet'in mezkûr yazısında da yer alır. “Hiçbir inkılap görülmemiştir ki şiddetli ihtilallerin bir neticesi olmasın. Edebîyât-ı Cedîdemizin ilk avan-ı tuluunda Muallim Naci ve hem-palarının hücum-ı müthiş ne ile tefsir edilir?...Nihayet neticeten Edebîyât-ı Cedîde müessisini muharebe-i kalemiyye ve fikriyyeyi muzafferden kazandılar.” (2014, s. 58) diyen Edhem Hidayet “dün” tüm taarruzlara rağmen başarılı bulduğu Servet-i Fünûn edebiyatı ile bugün karşıtları şimdiden oluşmaya başlayan Yeni Lisan hareketi arasında paralellik kurar. Tüm bu anlatıda Muallim Naci “eski”nin savunucusu olarak görülür, tıpkı eskinin savunucusu Muallim Naci ve takımı gibi o gün Yeni Lisan'a karşı çıkanlar da olumsuz eleştirilere maruz kalır.⁷

Muallim Naci ve çevresinde oluşmuş edebiyatın nasıl alımlandığını en iyi bu dönem yazılmış edebiyat tarihi kitaplarından anlayabiliriz. Dönemin önemli edebiyat tarihçilerinden Şahabeddin Süleyman, 1912 tarihli Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye'sinde “Fetret-i Edebiye” başlıklı bölümü “Naci Efendi avamın, sanata, zevke ancak basit, iptidai bir surette vâkıf olan zevatın şairidir” diye

⁷ Muallim Naci vasıtasıyla bir kıyas yapma temayülü sonraki yıllarda da devam eder. Yahya Kemal 1922 senesinde kâfiye tartışmalarını ele aldığı yazısında eleştirmek istediği grubu Muallim Naci dönemiyle kıyaslayarak yerer: “Muallim Naci ve peyrevleri aruzla şiirde ne vaziyetlerse bugün Rıza Tevfik ve peyrevleri de o vaziyetler.” (s. 2)

tanımladığı Muallim Naci'ye ayırır (s. 300-301). Benzer bir şekilde yine 1912 tarihli Mehmed Hayrettin'in *Tarih-i Edebiyat Dersleri*'nde de Türk edebiyatı tarihi dönemlere ayrılırken Ertuğrul Gazi'den Şinâsi'ye ilk devre, Şinâsi'den Muallim Naci'ye ikinci devre, Muallim Naci dönemi Fetret Devri ve ardından Devr-i Hâzır denilen üçüncü devre şeklinde bir tasnife gidilmiştir (akt. Karakaş, 2019, s. 125).

Bu dönemde yalnızca müstakil edebiyat tarihi metinlerinde değil dergilerde yer alan eleştiri yazıları da kurgulanırken bir çeşit Türk edebiyatı tarihi özeti yapmak yaygındır. Tüm bu tarih anlatılarında dikkat çeken ortaklık tıpkı bir insanın doğumu, yaşaması, ölümü şeklinde yani organizmacı (uzviyetçi) tarih metoduyla kurgulanmasıdır. Genç olmasına karşın dönemin en dikkat çeken edebiyatçılarından olan, sonraki yıllarda edebiyat tarihi alanına katkılarıyla alanda kanonik bir yer edinecek Köprülüzade Mehmed Fuad da bu dönemde metinlerini bu anlayışa göre kurgular. Holbrook'a göre bu kuram “klasik filolojinin, 19. yüzyılda ulusçu mirasların inşasında kullanılacak bir araç olarak yeniden keşfinden kaynaklanır.” (2014, s. 210). Gerçekten de 1908 sonrası edebiyat tartışmalarına bakıldığında meselelerin büyük oranda dil çevresinde tartışıldığını görürüz. Gregory Jusdanis, Yunan edebiyatı bağlamında millî edebiyatın icat edilişinin kuramsal çerçevesini ortaya koyduğu metninde “modern Yunanların kendilerini Avrupa karşısında gecikmiş ve klasiklik konusunda da aşağı gör”düklerini söyler. (1998, s. 108). “Gecikmişlik duygusu bir cemaate modernliği başlatmış olanlara yetiştirme zorunluluğu dayatır” ve “bu, Yunan alimlerin yerli bir edebiyatın varlığını kanıtlamak zorunda kaldıkları anlamına gelir.” (1998, s. 109). Yeni edebiyat, yeni ve arı dille üretilmek içindir. Öyle ki millî edebiyatın inşası sürecinde “sadece arı dille yazılmış metinlere şiir gözüyle bakarak, bu paradigmaya uymayan metinler” “dönüştürülür, görmezden gelinir ya da reddedilir” (1998, s. 110). Sahiden Ömer Seyfettin'in “Yeni Lisan” makalesinde “edebiyatımız”ı Şark ve Garp mektebi olarak ikiye ayırdığı, bunu da doğrudan dille bağlantılı olarak yaptığı eleştiriler dönemin odak noktasını oluşturur. Ömer Seyfettin'e göre Türk dili asırlar boyu edebiyat yoluyla ve Acem ile Arap etkisiyle yozlaşmıştır. 19. yüzyılda Muallim Naci öldükten sonra Şark mektebinin başıboş kalmasıyla Servet-i Fünûn topluluğu ortaya çıkmış ve onlar da bu sefer Garp etkisinde kalarak “milliyetimize, hissimize, zevkimize muhalif Fransızca şiirler vücuda getirmişler”dir (2014, s. 76). Oysa halkın anlayacağı dilde, Türkçe dilbilgisi kurallarına dönerek, dili sadeleştirerek “yeni lisan”la bir edebiyat üretmek gerekir (2014, s. 75-81).

Buna mukabil başta Köprülüzade Mehmed Fuad olmak üzere *Servet-i Fünûn* ve *Rûbab* gibi dergilerde yazan pek çok yazar bu şekilde üretilecek dilin yapaylığına ve edebiyat metinlerinin lezzetsizliğine vurgu yapar. Mehmed Fuad “Namık Kemal'in Barika-i Zafer'i (...) bile Rûbâb-ı Şikeste gibi suhuletle anlaşılmaz. (...) Lisanımızın mecra-yı tekamülünü takiben sadeliğe doğru ilerlediği bir sırada tabii Cenab Şahabeddin'in Halid Ziya'nın nesrini istikbalin lisan-ı nesri add edilemeyiz. (...) Onların da kendine has güzellikleri cazibeleri incelikleri vardır.” (1912, s. 365-70) derken aslında dilin doğal yolla zaten zaman geçtikçe “sadeleştiğini”, halkın diline yaklaştığını vurgular. Benzer bir yorumu önceki sayılarda Celal Sahir de Edebiyât-ı Cedîdecilerin esas keyfiyetlerinden birinin lisanı sadeleştirmek olduğunu, Kemal ve Şinâsi'den daha sade yazdıklarını söyleyerek ortaya koyar (26 Ağustos 1909, s. 227-30).

Genç Kalemler'in büyük bir program dâhilinde gerçekleştirdiği Yeni Lisan hareketi ve buna bağlı olarak çeşitli isimlere yönelttiği eleştiriler uzaktan bakıldığında kadar nesnel değildir. Söz konusu yok saymak istedikleri biri olduğunda meselenin dil tartışmalarını aştığını anlamak için Tevfik Fikret'in alınlanışını izlemek yeterlidir.

3. 1912-1918: Dünün Necip ve Mütefekkir Şairi, Bugünün Nâbi'si

Henüz Servet-i Fünûn dönemi sürerken dahi dikkat çekici bir figür olan Tevfik Fikret, 1908 devriminden sonra daha da ilginç bir konuma yerleşir. 1908 öncesi muhalif politik duruşunu 1908 sonrası yeni iktidara sivri diliyle yönelten Fikret, tam da İkinci Meşrutiyet ile Cumhuriyet'in ortasında, 1915'te ve ne ironiktir ki nefret ettiği Sultan Abdülhamid'in cülus yıl dönümü olan 19 Ağustos'ta hayata gözlerini yumar. Tevfik Fikret'in hem özel hayatı hem politik duruşundaki sivriliği ve hem de neredeyse sabit edebiyat anlayışı, onun ölümünü de hesaba kattığımızda dönemin ilginç tartışmalarına meydan verir. Yalnızca Tevfik Fikret'in konumlanışı vasıtasıyla dahi edebiyat kanonunun nasıl oluştuğunu gözlemlemek mümkündür.

Tevfik Fikret hakkında bu dönemki en hararetle tartışma *Haluk'un Defteri*'nin yayımlanmasıyla başlar. "Haluk'un Defteri ve Bugünkü Fikret" yazısında "Hayatımda bundan daha adı bir şiir mecmuası olduğunu hatırlamıyordum." (2014, s. 177) diyen Ali Canib *Haluk'un Defteri*'nden aldığı örnek şiir parçalarıyla Tevfik Fikret'e ağır eleştirilerde bulunur. Fakat Fikret'in geçmişteki üretiminin hakkını vermekten de geri durmaz. "Evet o zavallı Fikret ki bize on beş sene evvel hiç olmazsa bir 'Süha ve Pervin' okutmuştu. Şimdi de *Haluk'un Defteri*'ni yani ikinci *Hayriyye*'yi kaleme almış."⁸ (2014, s. 178) derken kıyas ettiği eserin eski edebiyattan olması dikkat çeker. Yine de yazının en dikkat çeken noktası bu değildir. *Hüsn ve Şiir*'den başlayarak *Genç Kalemler*'in o güne kadarki neredeyse her sayısında dilin sadeleşmesi üzerine kalem oynatan Ali Canib, *Haluk'un Defteri*'ni -yazısına örnek olarak aldığı kısımları dahi- dil bakımından tartışmaz. Pek çok bölümü oldukça terkipsiz ve açık olan bu şiirleri Ali Canib her nedense muhteva açısından eleştirmeyi uygun bulur. Aynı sayıda "Dün" başlığı altında *Haluk'un Defteri*'nden "Zelzele" şiiri ile "Bugün" başlığı altında Ali Canib'in "Yıldırım" şiiri peş peşe konarak kıyaslanması için görücüye çıkarılır. *Haluk'un Defteri*'ne yaptığı eleştirilerde Ali Canib Tevfik Fikret nezdinde tüm Servet-i Fünûn neslini yerer: "Servet-i Fünûn nesli, pek marizdir; edebiyatımız onların elinde öksürüklü bir hastaya, iğrenç bir veremliye dönmüştü. İstibdadın zalim ve katı elleri o zamanki genç dimağları hemen şöyle ezivermiş. Yüksek bir ses çıkarmaya kudret bırakmamış ve üstlerine o kadar kalın ve siyah perde örtmüştü ki en kuvvetlileri bile Coppee'nin karikatürü olmaktan başka hiçbir maharet göstermemiş." (2014, s. 179)

Ali Canib dünküleri tamı tamına yok saymayı göze alamaz. Fakat dünün yıldız ismi Tevfik Fikret "bugün" bir eser vermeye yeltenince eleştiri oklarının hedefi olur. *Rübâb-ı Şikeste* isminin çalıntı olmasıyla alevlenen bu tartışma "Tevfik Fikret Bey İçin" başlıklı *Servet-i Fünûn* anketiyle karşılık bulur. Ankete katılan Refik Halid, Tahsin Nahit, Şahabettin Süleyman gibi isimler Tevfik Fikret'in ahlakını överek onu aklamaya çalışır.⁹ Ölümünden sonra "heykeli dikilecek insan" metaforuyla anılacak olan Tevfik Fikret'in varlığına yönelik bu benzetme ilk kez bu soruşturmada İsmail Suphi tarafından yapılır. İsmail Suphi "Burada Tevfik Fikret'e altından heykel yapan bulunmaz, lakin öyle bir heykeli balta ile yıkacak, yağmaya koşacak çok bulunur." diyerek ileride ikonikleşecek kahraman Fikret figürünün ilk adımını atmış olur.

8 Aynı yazıdaki benzer bir başka söylemde de eski edebiyatçılarla birlikte Muallim Naci de yerilir: "Haluk'un Defteri Muallim Naci edebiyatının Gark-ı Nur gazellerinden de fena idi. Evet dünün Fikret'i necip ve mütefekkir şairi, bugünün Nâbi'si belki bir Sünbülzade'si olmuştu. O kadar adı o kadar berbattı." (s. 177).

9 Tahsin Nahid: "Fikret Bey elmadan bir namus güneşidir. Ondan bazı yarasaların müteessir olmaması kabil değildir" Fazıl Ahmet: "Fikret Bey hakikaten bir mesih gibi..." Süleyman Saib: "...alçak ellerin fırlatacağı taşlara hedef olabilmekten pek çok yoksundur." (Köprülüzade Mehmed Fuad, 1912, ss. 267-269).

1908 sonrası modern anlamda ilk kez edebiyat seçkilerinin de peş peşe yazılmaya başlandığı dönemi ifade eder.¹⁰ Bu antolojilerin geneline bakıldığında Tevfik Fikret'e ya çok fazla sayfa ayrıldığını¹¹ ya antolojiye onun bir şiiriyle başlandığını¹² veya toplumcu şiirlerinin dâhil edildiğini¹³ görebiliriz. Tüm bunlara karşın Rıza Tevfik'in derlediği ve dönemin en dikkat çeken yıllığı olan 1914 tarihli Nevsâl-ı Millî'de Tevfik Fikret başlığı yer almaz. Tevfik Fikret'le birlikte yıllıkta yer almayan bir diğer dikkat çekici isimse Mehmet Akif'tir. Bu seçimin net bir açıklamasını yapmak zor olsa da birkaç spekülasyon ortaya atılabilir. Tevfik Fikret'in yer almadığı bu yıllıkta diğer Edebiyât-ı Cedîdeciler mevcuttur. Öyle ki nevsalin yayınlanmasından bir süre önce ölen Recâizâde Mahmud Ekrem dahi yıllıkta yer bulur. Bu isimlere dair biyografik açıklamaların yer aldığı bölümlerde zaman zaman Tevfik Fikret'in adının geçmesi doğrudan ve kati bir sansürün olmadığını ispatlar. Öte yandan Tevfik Fikret'in İttihat ve Terakki hükümeti ve faaliyetlerine yönelik tavrı net ve kesin olduğundan hükümet tarafından bir çeşit kara listeye alınmış olması mümkündür. Nitekim nevsalin yerli ve millîlik iddiasıyla oluşturulduğu daha adından başlayarak anlaşılacakla birlikte Ömer Seyfettin'in Ali Canib üzerine yazdığı biyografinin âdeta bir Yeni Lisan makalesine dönüşmesi de nevsaldaki millîlik temelini ortaya koyar. Tevfik Fikret'in milliyetçilik karşıtı tavrı-ları bilindiğinden¹⁴ yeterince “millî” olmadığı düşüncesiyle antolojiye dâhil edilmediği ihtimalinden bahsetmek de mümkündür.

Tevfik Fikret'in 19 Ağustos 1915'teki ölümü edebiyat kamuoyunda büyük yankı uyandırmaz. Özellikle 1. Dünya Savaşı'nın başlaması ve toplumsal meselelerin yoğunluğu, buna karşılık Fikret'in bu konudaki dik duruşu edebiyatçıları sükût etmeye zorlamış olabilir. Fakat aradan birkaç sene geçtikten sonra geriye dönük olarak Tevfik Fikret'e yapılan bu “haksızlık”lar gündem olmaya başlar. İlk ve en önemli olay 1918 senesinde İslamcı bir dergide Tevfik Fikret'le alakalı hicve benzer bir metnin yayımlanması ve bunun üzerinden on beş yirmi gün geçmesinin ardından Mehmed Fuad'ın Tevfik Fikret ve Ahlakı başlıklı risaleyi yayımlamasıdır. Risalenin başında Mehmed Fuad bu metni yazmasındaki sebepleri tek tek açıklar. Buna göre o hicvi gördükten sonra Tevfik Fikret'i savunacak cinsten bir şeyler yazmayı ona daha yakın olan ediplerden beklemiş, onlardan ses gelmeyince kendisini bu risaleyi yazmaya borçlu hissetmiştir. Risale boyunca başlığındaki vurguya da binaen Tevfik Fikret'i ahlakının yüceliği odağında öven Mehmed Fuad **“Çünkü Servet-i Fünûn”**da intişâr eden o manzûmelerin hakîkî sâiklerini bilenler nazarında, ‘Rübâb-ı Şikes-

10 Aslında ilk antolojiler 1908 öncesi dönemde yazıldıysa da buradaki vurgu sistemli, planlı, peş peşe bir antoloji yazma faaliyetine dairdir.

11 Refet Avni ve Süleyman Bahri'nin hazırladığı Resimli Muntehabat-ı Edebiyye'de Tevfik Fikret'e diğer yazar ve şairlere nispeten daha çok yer ayrıldığı dikkat çeker.

12 Reşit Süreyya'nın hazırladığı Edebiyat-ı Cedide başlıklı antoloji Tevfik Fikret'in “Balıkçılar” şiiriyle açılır.

13 Milliyetçiliğin yükselişe geçtiği 11914'te yayımlanan Mehmet Cevdet'in Muntehabat-ı Sahaif-i Nefise'sinde Tevfik Fikret'in Türk Yunan Savaşı esnasında Servet-i Fünûn'da yayımladığı “Asker Geçerken” şiiri yer alır.

14 Nevsâl-ı Millî'nin yayımlanmasından kısa bir süre sonra Tevfik Fikret Servet-i Fünûn'un 10 Aralık 1914 tarihli 1227. sayısında “Fetva-yı Şerife'den Sonra: Sancak-ı Şerif Huzurunda” başlıklı bir şiir yayımlar. İnancılı bir savaşçının ağzından yazıldığı görülen şiir dışarıdan bakınca İttihatçıları destekler görülse de Fikret'in politik duruşu düşünüldüğünde ironik ve hicvidir. Beşir Ayvazoğlu bunu şöyle açıklar: “Fikret'in savaşa muhalif olduğunu, devleti ve milleti ateşe atan İttihatçılara ateş püskürttüğünü bilmeyen biri, ‘Sancak-ı Şerif Huzurunda’ şiirinin dini ve millî duyguları galeyana getirmek ve cephede savaşanları cesaretlendirmek amacıyla yazıldığını zannedebilir. Halbuki Fikret bu şiiri Meşihat makamı tarafından 14 Kasım 1914'te ilan edilen ve devrin yönetimince ‘ekber’ sıfatı eklenen cihat fetvasıyla alay etmek için yazmıştı.” (2019, s. 508).

Fikret'in sansürden kaçmak için böyle ironik bir yol tercih ettiği düşünülebilir. Öyle ki bu dönem yazdığı benzer başka bir şiir daha olsa da o yayımlanmaz. Bunun için bk. Köroğlu, 2004, ss. 255-56.

te’de Fikret’in yaşadığı devir bütün zalim ve îtisâflarıyla ruhu boğan karanlığıyla uçurumlarıyla göze çarpar.” (Köprülüzade Mehmed Fuad, 1918, s. 12) diyerek Servet-i Fünûn devri edebiyat tarihi anlatısını yineleyerek kanonu bir kez daha sağlamlaştırır.

Tevfik Fikret’in ölümünün ardından, özellikle ölüm yıl dönümlerinde çeşitli dergilerde hakkında çıkan yazılara baktığımızda bir çeşit vefasızlıktan, kıymet bilmezlikten yakınmaya rastlarız. *Türk Yurdu* dergisinin 11 Ekim 1917 tarihli 145. sayısında Tevfik Fikret hakkında birkaç yazı yer alır. Müştak Sıtkı yazısında Fikret’in heykelini dikmenin millî bir borç olduğunu söyler. “Açık söyleyelim biz birçoklarını unuttuğumuz gibi Fikret’i de unutmak cinayetini işliyoruz. Filhakika Fikret *Rubab*’ıyla asırları aşarak son Türk neslinin kalbinde de hürmetle yaşayacaktır.” (1917, s. 3604) Müştak Sıtkı’nın bu ifadeleri devrin en Türkçü dergisinde dahi Fikret’in olumlu biçimde konumlandırıldığının göstergesidir.

Tevfik Fikret’in heykelinin dikilmesine dair bir başka yorum da Ruşen Eşref’le yaptığı röportaj esnasında Süleyman Nazif’ten gelir. Süleyman Nazif 1917’deki bu mülakatta dün Tevfik Fikret’in mezarını taşıyanların bugün o taşlarla heykelini dikmeye çalıştığını söyler. (Ünaydın, 2002, s. 82) Yine aynı mülakat dizisinde Hamdullah Suphi Bey de Tevfik Fikret’in kendini öldükten sonra yaşadığı zamankinden daha iyi izah ettiği yorumunu yapar. (Ünaydın, 2002, s. 129)

Ölümünden yine iki sene sonra Servet-i Fünûn’da yayımlanan F. Celaleddin imzalı yazıda her zaman çok tartışılacağı Edebiyât-ı Cedîde’nin lisanı meselesi Tevfik Fikret odağında ele alınır. Başta Ali Canib olmak üzere pek çok ismin *Haluk’un Defteri*’nden sonra Tevfik Fikret’i şiddetle eleştirmesine karşıt şekilde bu yazıda F. Celaleddin “Pek güzel gösteriyor ki konuşma lisanını, şimdiki şeklinde manzumeler yazacak kadar olmamakla beraber, seziyordu. Ve kim bilir, Haluk’un Defteri ve Şermin ile o bize de hak verdi!...” (1918, s. 366-367) der. Burada her ne kadar yeni lisancıları haklı çıkarıyor gibi görünse de öncesinde Tevfik Fikret’i lisanı yüzünden eleştirenlerle bir karşıtlık görünür.

Dergâh dergisinin kuruluşundan birkaç ay sonra Tevfik Fikret’in ölüm yıl dönümüne denk gelen sayıda Fikret için bir çeşit anma yapılır. Sâti Bey, İsmail Hikmet, Abdülhak Şinâsi gibi isimlerin yazdığı yazılarda Fikret farklı yönleriyle ele alınır. Bu sayıda başlayıp on sayı devam eden “Fikret’in İstifaları” yazısında belge ve mektuplarla Tevfik Fikret’in çeşitli devlet kurumlarından istifalarını detaylıca ele alan Sâti Bey aslında spekülasyonları ortadan kaldırmak ve bir bakıma Fikret’i aklamak istemektedir.

“Fikret ve İstikbal” başlıklı yazıda İsmail Hikmet, Tevfik Fikret’in geçmişte ve bugünde anlaşılmadığını, ancak gelecekte anlaşılabileceğini şiirlerinden örneklerle destekler (1921, s. 134-135). Abdülhak Şinâsi ise kişisel deneyimlerinden yola çıkarak yazdığı yazısında Fikret’in neden millî eserler üretmediğini dış etkenlere bağlı bir neden-sonuç ilişkisiyle açıklar. “Fikret... sanat için fena bir devirde, bir inhitat zamanında yaşamıştı. Sultan Hamid idaresinde vatanın Roma İmparatorluğunun sükûtu devrini hatırlatan dekadans zamanlarında! (...) Başımızdakiler sanatı menfî bir şey telakki ediyorlardı. (...) Fikret’in zamanında böyle dini ve millî bir aşk yok ve ruhlar için heyecanbahş bir mabed yoktu. (...) Artık Türkçe yazılmış kitaplarda hiçbir hakikat aranılmazdı. Zira kazara yazılmış bile olsa sansür tarafından mutlaka tayıldığı bilirdik.” (1921, s. 137)

Tevfik Fikret üzerine olumlu veya olumsuz bu derece konuşmak, zaman zaman yok saymak, kimi zaman onun üstünden günah çıkarmak aslında farkında olarak ya da olmayarak onun ka-

nondaki yerini sağlamlaştırmaya yarar. Gregory Jusdanis “kanonluğun başlıca faillerinden biri yorumlamadır” der. Ona göre bir metinden alıntı yapma, onu çözümleme, eleştirme, yeniden üreterek hayatta kalmasının ön koşulu sağlanmış olur (1998, s. 102). Tevfik Fikret’in bu ve sonraki yıllarda edebiyat tartışmalarının bu derece göbeğinde olması, çoğu zaman hedef gösterilse dahi onun edebiyat kanonundaki yerini sağlamlaştırmıştır.

4. 1918-1923: “Biz edebiyatta yerli olmak lüzumunu anlamayacak değildik”

Savaşın hararetiyle ateşi sönen edebiyat ortamı Ruşen Eşref’in 1918’de *Türk Yurdu, Akşam* gibi süreli yayınlarda yayımladığı bir dizi söyleşiyle yeniden hareketlenir. Sonrasında *Diyyorlar ki* ismiyle kitaplaşacak bu söyleşi dizisinde Ruşen Eşref temelde devrin edebiyatçılarına eski edebiyat, Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemleri ile edebiyatın güncel durumu üzerine bir dizi soru sorar. Bu müstakil söyleşiler kitap olarak yayımlandıktan sonra Ömer Seyfettin’in şiddetli eleştirilerini içeren bir yazı yazmasına sebep olur. Kitaba dair teknik eleştirilerle başlayan yazıda Ömer Seyfettin konuyu önemli bulduğu isimlerle söyleşi yapılmamasına kadar getirir. Ömer Seyfettin’in bu yazısına dayanarak Erol Köroğlu *Diyyorlar ki*’nin “zararsız röportajlardan oluşan sıradan bir kitap” olmadığını söyler. Ona göre “Osmanlı-Türk edebiyatında kanon oluşumuna yönelik çok önemli bir adımdır, çeşitli edebi ve siyasi kanonlarda yer alan yazarlar kendi ağızlarından, dayandıkları edebi geleneği, bulundukları anı ve gelecekle ilgili tahminlerini ortaya koymaktadırlar.” (2004, s. 257)

Diğer ediplere kıyasla Ömer Seyfettin’le yapılan mülakatın açık ara kısa oluşu, Ömer Seyfettin’in eleştirilerini haklı kılar. Bunun dışında Ömer Seyfettin’in Yeni Lisan hareketindeki yol arkadaşlarından Ziya Gökalp’le mülakat gerçekleştirilmiş fakat kilit isimlerden biri Ali Canib’le görüşülmemiştir. Bu türden metinlerde söyleşi gerçekleştirilen kişiler, sorulan sorular ve söyleşiyi yapan kişi de en az gelen cevaplar kadar kanonu belirler. Öncelikle Ruşen Eşref’in tüm katılımcılara belli bir edebiyat tarihi sınıflandırması yoluyla sorular sorması bu tarihsellendirmeyi güçlendirir. Öte yandan klasik anlamda bir röportaj yapmayan Ruşen Eşref kayıtları yazıya geçirirken aralarda cevaplara dair kendi yorumlarını da ekler. Bazen de bir ismin verdiği cevabı bir başkasına soru olarak yönelir. Bu mülakatlarda dikkat çeken hususlardan bir diğeri de Halid Ziya ve Refik Halid’in cevapları göz önüne alındığında farklı edebiyat tarihi anlatılarının mümkün olduğunu görmektir.

Halid Ziya’nın özellikle Servet-i Fünûn edebiyatına dair verdiği cevaplara bakıldığında savaş koşullarında iyiden iyiye taraftarı artan ve siyaseten en makbul görülen millî edebiyat anlayışının tarihsel arka planında Edebiyât-ı Cedîdecilere de yer bulma çabasında olduğu görülür. Ona göre Edebiyât-ı Cedîde Garp’tan bir şeyler almış olsa da başını tamamen milliyetinden çevirmiş değildir. (Ünaydın, 2002, s. 42) Onun Garbiyatçı olduğu iddiası “o zamanın idaresine karşı Edebiyât-ı Cedîde’yi gözden düşürmeye çalışan ve onu şayan-ı nazar bir tehlike gibi göstermeye muvafık-ı menfaat addeden bir zümrenin siyasetinden ibaretti.” Halid Ziya millî edebiyatın o güne dek parça parça görülen şeyin daha toplu hâli, bir zincirin devamı olduğunu söyler (Ünaydın, 2002, s. 48).

Halid Ziya’nın tekâmüle dayalı ve dönemin yaygın uzviyetçi tarih metoduyla açıkladığı bu durum en başta muhalefet olduğu millî edebiyatın otoritelerce kabul edilmesi ve kanonlaşmasıyla Edebiyât-ı Cedîde’yi buraya dâhil etmesinin çabasıdır. Öte yandan Refik Halid’in, Ruşen Eşref’in “Edebiyât-ı Cedîdeciler istibdattan dolayı millî bir edebiyat üretmediklerini söylüyorlar.” yorumuna verdiği cevap meseleye farklı bir açıdan bakmak adına önemlidir:

(...) Aynı senelerde neşredilmiş hikâyeler var ki bugün bizim istediğimiz, beklediğimiz tarzda gayet mahallîdir, (...) mesela Rauf'un *Küçük Remzi*'si, *Eyüp Yolu*; Halid Ziya'nın *Mahalleye Mevkuf*'u ve daha böyle birkaç tanesi gibi... Değil mi? Demek ki bu adamlar tekniğini kavradıkları Fransız edebiyatından o tarafı aldıkları gibi bizden de bizim ruhumuzu alsaydılar Edebiyât-ı Cedîde o zaman bundan sonra gelecek olan edebiyatın başlangıcını teşkil etmiş olabilirdi. Ve adamlar isteseydiler yapabilirdi, ben buna kaniim. (...) sansür o zaman mahallî (Millî demeyeceğiz, zaten mahallî daha çok doğru) yazılar hakkında şiddetli değildi. Müsamahakar olduğuna en büyük delil bir mekteb-i mülkiye talebesinin maddi ve ruhi sefaletlerini cırıl çıplak gösteren bu esere izin vermiş olmasıdır. Değil mi? Edebiyât-ı Cedîde erkanının devr-i sâbık sansürünü bahane tutmaları, bu, bu bir kaçamak yoldur ve hatta bugünkü gençlere millî ve mahallî yazı yazmalarından dolayı gelen şerefi kırmak demektir. (Ünaydın, 2002, s. 166-167)

Halid Ziya ile Refik Halid'in temelde aynı amaçla yaptığı şey Edebiyât-ı Cedîde'yi millî edebiyatın halkası olarak tarihsellendirmektir. Bunu Halid Ziya zorunlu sebeplerden millî edebiyat tarzı eserler üretmedikleri ama tüm bu Garbi şekillerin arasında bir "Türk duygusu" olduğunu vurgulayarak, Refik Halid ise Servet-i Fünûncuların somut olarak millî/mahallî edebiyata mensup olabilecek eserler yazmalarına rağmen bu konuda ısrar etmemelerine ve sansürü bahane etmelerine bağlayarak yapar.

Bu iki karşıt durumu bir noktada birleştirerek benzer yorumlar yapan bir diğer isim Hüseyin Cahit'tir. "Edebiyât-ı Cedîde sansürün birçok şeye mâni olduğu bir zamanda teşekkül etmişti. O zamanda duasız kitap çıkarmak bile müşküldü." diyen Hüseyin Cahit biraz sonra "Mahalleye Mevkuf", "Köy Dügünü", "Görücü", "Eyüp Yolunda" eserlerini örnek vererek millî hayata temas eden parçalar da yazdıklarını söyler ve ekler "Sanat sanat içindir diye bağırarak sansüre karşı kendimizi müdafaa için sık kullandığımız bir kalkandı." (Ünaydın, 2002, s. 65)

1918-1923 devrinin önemli bir başka edebiyat olayı *Dergâh* dergisinin yayın hayatına başlamasıdır. Kurtuluş Savaşı'nın en hararetli günlerinde yayına başlayan ve bir bakıma kültür milliyetçiliği yapan *Dergâh* dergisinde de Edebiyât-ı Cedîde topluluğunun araçsallaştırıldığı pek çok yorum ve tartışma yer alır. İlk sayıda yayımlanan meşhur "Üç Tepe" yazısında Yahya Kemal, Edebiyât-ı Cedîde için "bizi bir müddet tatlı su frengine benzeten o edebiyat mukadderdi" der. Ona göre Edebiyât-ı Cedîde "hiç gayr-ı millî değil, millîdir." "Çünkü o mukadder geçidin gayet samimi bir in'ikâsıdır. (...) Abdülhamid-i Sani eski bir Asya padişahının kışkırtıcı hırsıyla memleketi bir zevceyi benimser gibi öyle benimsemişti ki yeni ruhlar, eski memleketin her şeyinden tiksinerken harice fırlamak istiyorlardı." (1921, s. 1)

Yahya Kemal'in Edebiyât-ı Cedîde için yaptığı "mukadder"di yorumu *Dergâh* dergisindeki başka yazılarda da kendine yer bulur. Ahmet Haşim "Bu edebiyat kemali bulmadan zevale ermiş, yeni iken ölmüştü. Onun için ona hâlâ 'Edebiyât-ı Cedîde' diyoruz. Hiçbir isim bir edebiyatı bu kadar iyi anlatmamış, tarifini vüsat ve kudretini bu derece haiz olmamıştır. Bu 'genç ihtiyar' 'taze ölü' gibi acı ve hazin bir tabirdir." (Ahmet Haşim 1921, s. 23) derken doğduğu an ölmeye mahkûm bir edebiyat anlayışı olduğu vurgusu yapar.

Edebiyat- Cedidecilerin gayri-millî üretiminin suçunu devrin koşullarına atma durumu yalnızca *Dergâh*'ta görülmez. Türk Yurdu dergisinde 1912 senesinde yer alan bir yazısında Ahmet Hikmet'in sarf ettiği şu cümleler tartışmaya değerdir: "Sonra bir devr-i sükût gelmişti. Öyle bir devir ki hiçbir kaleme ne güldürmek ve ne de ağlatmak müsaadesi verilmiyordu. Otuz üç sene zar-

fında ağızlar kapandı, hisler uyuştı. Kalpler durdu. Lakin meşrutiyetin ilanıyla beraber kalplerde dimağlarda sıkışmış olan hissiyat ve efkâr bir buhar hassasıyla birden bire coştı, taştı. O sırada o kadar bağrıldı ki sesler kısıldı, o kadar yazıldı ki İstanbul'da kâğıt kalmadı. O kadar basıldı ki matbaalar yetişmez oldu.” (1912, s. 350-351)

Ahmet Hikmet'in Abdülhamid devrindeki bütün bir yazın üretimini tek cümleyle yok saydığı bu satırlar eleştirilerin ne derece kaygan bir zeminde ilerlediğini göstermeye tek başına yeter. İkinci Meşrutiyet'ten itibaren Edebiyât-ı Cedîde üzerine dolaşıma sokulan “sansür vardı, zorunluluktan Garp edebiyatına yönelindi” anlatısı âdeta bir kahramanın sonsuz yolculuğu hikâyesidir. Kahraman doğar, evinden çıkıp zorlu orman yoluna sapar, bu yolda engelleri aşarak evine geri döner. Bunca şeyden sonra evine dönen kişi artık aynı kişi değildir. Servet-i Fünûn dönemi edipleri de Abdülhamid istibdadının karanlık ormanında türlü çeşitli zorluklarla başa çıkmış sonucunda Meşrutiyet'in ilanıyla evlerine yani dergilerine dönmüşlerdir. Bu anlatılaştırma millî kimliğin inşası sürecinde her topluluğun başvurduğu bir yöntemdir. Her cemaat kendi geçmişini çeşitli hiyerarşik ilişkiler ağına oturtarak ve yeniden inşa ederek sunar.

İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla temelleri atılan, 1908 öncesi millî bir edebiyatın üretilmediği anlatısı savaş koşulları sonucu giderek yükselen milliyetçilikle birlikte 1918 sonrası dönemde yeniden gündeme gelir. Öyle ki Falih Rıfkı işi “Meşrutiyet günlerine kadar Türk ve Türkiye kelimeleri ancak Frenk gazetelerinde okuduğumuz ecnebi tabirlerdi.” (Falih Rıfkı, 1921, s. 177) demeye kadar götürür. Fevzi Lütü ise “Edebiyât-ı Cedîde mektebinin edebiyatı Türk milletine, en uzak bir milletin edebiyatı kadar yabancıdır.” (Fevzi Lütü, 1921, 20 Nisan 1922, s. 14) der. Tüm bu söylemler üretilirken Mehmet Emin'in *Türkçe Şiirler*'ini ve onu destekleyen Servet-i Fünûn yazarlarının üstünü çizmekte beis görülmez.¹⁵

Dergâh'ta Edebiyât-ı Cedîde tıpkı Yeni Lisan tartışmalarının başladığı dönemde olduğu gibi millî edebiyat taraftarlarıyla karışıklık içinde ele alınır. Fevzi Lütü, Halid Ziya'nın 1897'den itibaren yazdığı hikâyelerin toplamı olan *Bir Hikâye-i Sevda* üzerine yazdığı yazıda Edebiyât-ı Cedîdecilerin (bu yazıda Halid Ziya özelinde) lavanta ve pudra kokulu yoldan saparak mahallî ve millî görünmek uğruna hacı miskiyle kokutmak istediklerini ama aksine sarımsak koktuğunu söyler. (5 Haziran 1922, s. 62)

Millî Mücadele devrine denk düşen ve dönemin ruhundan bağımsız ele alınamayacak bu aralıkta Yakup Kadri'nin yazdığı ve ilerleyen yıllarda *Millî Savaş Hikâyeleri* içinde yer alacak “Bir Şehit Mezarı” öyküsü bu bağlamda tartışılmaya değerdir. Bu öyküde yazar, savaş zamanı şehit olan askerlerden kalan eşyaların yakınlarına gönderilmek yerine bulundukları şehirde mezat usulüyle satılıp parasının ailelerine iletilmesini konu edinir. Hikâyenin sonunda İstanbullu bir şehitten kalma, çoğunluğu Fransızca veya Türkçe kitaplardan oluşan mezattan bahsedilir. İçlerinde *Rûbâb-ı Şikeste*'nin de olduğu bu eşyaları gören anlatıcı şehit asker için şöyle der:

Gördün mü? Bütün bu okuduğun şeyler, bütün bu tadına doyamadığın sözler, bütün bu tiryakisi olduğun edebiyat hep yalanmış! Sen kendini daima bunların içinde zannetmişsin; ruha

151897 Türk-Yunan Harbi esnasında yayımlanan Mehmet Emin'in “Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken” şiiri dönemin harareti atmosferiyle birlikte büyük ilgi uyandırır. Öyle ki Mehmet Emin Servet-i Fünûn'da yazmaya bile başlar. Ardından bir sene sonra Türkçe Şiirler başlığıyla Matbaa-yı Ebüzziya'da özel bir baskıyla şiirleri yayımlanır. Tevfik Fikret Mehmet Emin'e gönderdiği ve Selanik'te çıkan Çocuk Bahçesi dergisinde neşredilen bir mektubunda “şiirde artık bir maksat-ı hayat” görmeye başladığını söyler. (akt. Ayvazoğlu, 2019: 188-200)

sun'i bir hassasiyet veren ve hayatı hep şiir ve sevişmeden ibaret gibi gösteren bu sahte havada düşünmüşsün, tahayyül etmişsin; takdirin sana neler söylediğini hiç işitmemişsin! Lâkin günün birinde o müthiş ateş yağmuruna tutulur tutulmaz bütün arkanda kalan yolu unutmuşsun! O yolda seni muhayyel maşuka bekliyordu; yazın tüllere, kışın kürklere bürülü o muhayyel maşuka ki, tebessümleri kadar bakışları da tatlı idi. Sana, 'gel, diyordu; kurşunlar niçin, toplar ve süngüler niçin?' Biz vatandan daha güzel ve harpten daha ateşli değil miyiz? Sen bu sesleri işiterek günlerce, gecelerce sendeliyordun. Lâkin, günün birinde seni bekleyen her türlü visalden daha tatlı şehadeti asla hatırına getirmiyordun! (1990, s. 106)

Anlatıcıya göre şehit askerin *Rübab-ı Şikeste*, *Eylül*, *Zavallı Necdet* gibi Servet-i Fünûn devri "hayalci" metinlerini okuması onun savaş hakikatinden kaçmasına engel olamamıştır. Bunu küçümser bir edayla iç monolog yoluyla tartışan anlatıcıya çok geçmeden şehidin arkadaşından cevap gelir: "Merhum hep bunları okurdu ve beynini mütemadiyen hayal ile doldururdu. Fakat son zamanlarda çok değişmişti; hakiki bir asker olmuştı!.. Dövüşürken ve ölüirken yanında idim, tıpkı bir Anadolu nefer gibi 'Allah, Allah!' diyerek döğüştü ve tıpkı bir Anadolu nefer gibi "anacığım!" diyerek can verdi. Onu kollarım arasına aldığım zaman, yüzünde bütün okuduklarını unutmuş ve yeni yeni sırlara **âgâh** olmuş gibi bir hal vardı." (1990, s. 106-107)

Buna göre "hakiki bir asker" olmanın koşulu Servet-i Fünûn topluluğunun hayalci metinlerinden uzaklaşmaktır. Anadolu nefer olmanın sırrı da işte bu okuduklarını unutmaktan ve gözü kara biçimde savaşmaktan geçer.

Yakup Kadri Millî Mücadele döneminde yaptığı gözlemleri daha sonra romanlarında da kullanmıştır. 1921'de yayımlanan ilk romanı *Kiralık Konak*'ta konak sembolü yoluyla Osmanlı'yı ve devirlerini anlatır. Romanın sonunda Millî Mücadele uğruna şehit düşecek olan Hakkı Celis, romanın başlarında aşk şiirleri yazan bir tiptir. Çanakkale cephesine asker olarak sevk edilmeden önce ise dünya ve edebiyat görüşü büsbütün değişmiştir. "Zampara edebiyatı" dediği, "bu yavan, bu tuzsuz ve mayasız edebiyat" olarak tanımladığı son şiirimizi de Edebîyat-ı Cedîde ve Fecr-i Âti gibi beğenmez (Karaosmanoğlu, 2002, s. 179). Hakkı Celis'e göre "Mensup oldukları milletin itikatlarını, gazalarını, hizmetlerini, elem ve neşatını terennüm eden o büyük halk ve millet şairleri (...) daima mübarektirler." (Karaosmanoğlu, 2002, s. 180)

Hakkı Celis vasıtasıyla ideal bir karakter yaratan Yakup Kadri, aynı zamanda Servet karakteri yoluyla da Servet-i Fünûn devri eleştirisi yapar. Osmanlı'yı temsil eden konakta Türkçe yerine Fransızca konuşan bu kişinin "angaje"liği Yakup Kadri'nin de Servet-i Fünûn topluluğuna bakışının göstergesidir.

5. Sonuç

İkinci Meşrutiyet'in 1908'deki ilanı ile 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına dek geçen on beş senede, 19. yüzyıl boyunca çeşitli yollarla temelleri atılan ulus devletleşme süreci hız kazanmıştır. Bu süreç modernleşmeye geç kalan her devlette olduğu gibi edebiyat ve dil anlayışının değişmesi, millî edebiyat tarihlerinin ve antolojilerin yazılması ile arı dil tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde de -her ne kadar bu dönemden öncesinde birkaç müstakil örnek olsa da- modern anlamda ilk seçkilerin ve edebiyat tarihi metinlerinin 1908 sonrası dönemde yazıldığı görülmektedir. Öte yandan yine bu dönemde *Genç Kalemler*, *Servet-i Fünûn*, *Dergâh* dergileri başta olmak üzere süreli yayınlarda süren tartışmalar güncel edebiyatın nabzını tuttuğu gibi ulusal edebiyat tarihi yazımının da başlangıcını oluşturur.

Millî edebiyatın oluşum sürecinin gerçekleştiği bu aralıkta modern Osmanlı edebiyatının en yenilikçi dönemi sayılabilecek *Servet-i Fünûn* dergisi çevresinde eser veren grubun edebiyat tartışmalarına farklı yollarla dâhil edildiği görülür. 1908-1923 aralığındaki tüm edebiyat tartışmalarında bir merkez noktası olarak konumlandırılan Edebiyât-ı Cedîde grubu farklı biçimlerde araçsallaştırılarak edebiyat tarihi anlatısına tekrar ve tekrar dâhil edilmiştir. Yazar, eser veya dönemin olumlu olumsuz eleştirilerle, yorumlarla gündemde tutulmasının edebiyat kanonuna dâhil olabilmek için önemli bir koşul olduğu göz önüne alındığında Servet-i Fünûn devrinin II. Meşrutiyet'le başlayan edebiyat tartışmalarına bu denli dahli onun kanondaki yerinin de temellerini atar. Üstelik bu dönemin sonunda bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulacağından ulusal edebiyat tarihyazımının temelleri de yine bahsi geçen on beş senede atılır.

Ulusal edebiyat tarihi yazımında önemli bir konumda bulunan Servet-i Fünûn devri bugün kanonik edebiyat tarihleri veya lise ders kitaplarında, döneminin istibdatçı yanıyla koşutluk kurularak Batı hayranlığı, vatan, millet fikrinden ve halktan kopukluğu vurgusuyla bilinir. Doğruluk payı olmakla birlikte bu yorumlar eksik ve tek yönlüdür. Tüm bu tek taraflı neden-sonuç bağlantıları ulusal edebiyat tarihyazımı için kolaylık sağlasa da örneğin Halid Ziya, Mehmet Rauf gibi isimlerin yazdığı ve mahallî olarak nitelenen hikâyeler, Tevfik Fikret'in büyük bir övgüyle andığı Mehmet Emin'in Türkçü şiirleri gibi Servet-i Fünûn devrine dair birtakım önemli detaylar es geçilmiş olur. Bu bakımdan Servet-i Fünûn devri farklı bakış açılarıyla, başka yönleriyle hâlen daha araştırılmaya müsait bir alan olarak üzerinde çalışılmayı bekliyor.

Extended Abstract

In order to pursuit the contextual traces of the specific literary group Edebiyât-ı Cedîde, which formed around the journal *Servet-i Fünûn* between 1896-1901, it is necessary to look at the period immediately after the Second Constitutional.

Between 1908 and 1912, Edebiyât-ı Cedîde community came to the fore in two different ways. Firstly, tending that every literary circle -particularly Fecr-i Âtî circle, compared themselves to Edebiyât-ı Cedîde. Secondly, revolving literary debates mostly around language issues and so leading to discussions related to Edebiyât-ı Cedîde.

The Fecr-i Âtî Declaration is published in the journal *Servet-i Fünûn* on 1910. Here, the authors of the declaration compare themselves with Edebiyât-ı Cedîde group. Accordingly, although *Servet-i Fünûn* had served as a "luminous magazine", it's publication was blocked by the coup intervention. Although the group had hoped to remerge again, this was not possible. After 1908, the writers around Edebiyât-ı Cedîde remained indifferent to literature.

A similar situation was also the case for the group around the journal *Genç Kalemler*. In the first issue of *Hüsn ve Şiir*, the young people of the day were asked about what they think on Tevfik Fikret, Halid Ziya, Cenab Şahabeddin and Mehmet Rauf. The general opinion in the answers was that even though Edebiyât-ı Cedîde has a clear significance in the time it published, it no longer had any validity, yet remained obsolescent.

As Gregory Jusdanis puts it, the new literature produced out of a sense of belatedness is meant to be produced in a new and purified language. So much so that in the process of constructing national literature, "only texts written in pure language are considered poetry, and texts that do not fit this paradigm" are transformed, ignored or rejected.

In his critical article “Yeni Lisan” (New Language), Ömer Seyfettin divides “our literature” into Eastern and Western ecoles and does so in direct relation to language discussion itself. To Ömer Seyfettin, the Turkish language had been degenerating for centuries through literature besides Persian and Arabic influence. In the 19th century, Servet-i Fünûn circle showed up, yet they remained under the influence of the West as well, and yet they wrote poems in French which were eventually adverse to “our nationality”.

Known for his oppositional political stance before 1908, Tevfik Fikret becomes an opponent of the new government as well after 1908. Tevfik Fikret died in 1915, a year the middle of the 1908-1923 period. He had a great attention regarding his private life, political stance and an almost unchanging understanding of literature when it comes to discussions of the period.

After the publication of Fikret’s *Haluk’un Defteri*, Ali Canib criticizes this book in terms of content and accuses it of being “old”. His main aim here is to show that the “new”, namely his own understanding of literature, is better.

Tevfik Fikret’s death did not have a great impact on the literary public. However, when we look at the articles published in various journals regarding him especially on the anniversaries of his death, it is possible to come across a kind of complaint of disloyalty to Fikret. The fact that Tevfik Fikret was at the center of literary debates during the aforementioned period and in the following years, even if it was often negative, solidified his place in the literary canon.

Stagnated literary productions and actuality during World War I was revitalized with a series of interviews published by Ruşen Eşref in various magazines in 1918. In this series of interviews, which would later be published as *Diyorlar ki*, Ruşen Eşref asks a series of questions to the literary figures of the period about old literature, the Tanzimat and Servet-i Fünûn periods and also the contemporary state of literature. As Erol Köroğlu puts it, this was not an ordinary book, but was a very important step towards the formation of a canon in the Ottoman-Turkish literature.

Another landmark was that in these interviews, Halid Ziya, Refik Halid and **Hüseyin Cahit** locate *Edebiyât-ı Cedîde* as a link of national literature. According to them, Servet-i Fünûn writers produced not only Western but also local works of literature.

This period also encompassed the Turkish War of Independence. For this reason, Yakup Kadri wrote national war stories like many other writers. One of these stories, titled “Bir Şehit Mezatı,” influenced Yakup Kadri’s other works, including his first novel, *Kıralık Konak*. The writer criticized Servet-i Fünûn and *Fecr-i Âti* literature in these two works and glorified “national” things.

During 1908-1923, great historical events such as Second Constitutional, the Balkan Wars, the First World War, and the War of Independence, Servet-i Fünûn was always prominent even though the understanding of literature was changing and open to fluxional discussions. In one way or another, this situation solidified the place of *Edebiyât-ı Cedîde* community in the canon. Nevertheless, it also led to a fixed historicization.

Kaynakça

- Abdülhak Şinâsi. (1921, Ağustos, 20). “Kırılmış Bir Rûbab”. *Dergâh*, C. 1, S. 9, 137-138.
- Ahmed Haşim. (1921, Mayıs, 1). “Alev, İmla, Kelime ve Edebiyât-ı Cedîde”. *Dergâh*, C. 1, S. 2, 23.
- Ahmet Hikmet. (1912, Mayıs, 2). “Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Mütalaalar”. *Türk Yurdu*, C. 1, S. 12, 345-351.
- Aktan Küçük, D. (2023). “Birinci Türk Dili Kurultayı’nda Reddedilen Miras: Edebiyât-ı Cedîde”. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 28, 61-76.
- Ali Canib. (2014). “Haluk’un Defteri ve Bugünkü Fikret”. *Genç Kalemler Dergisi*. hzl. İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (2019). *Fikret*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Baha Tevfik. (2014). *Felsefe-i Edebiyât ve Şâ’ir Celîs*. hzl. Kemal Kahramanoğlu ve Ali Utku. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Can, A. (2006). “Edebiyat-ı Cedide Neslinde Yabancılaşma”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ÖS. 3, 147-160.
- Celal Sahir. (1909, Mart, 4). “Kaht-ı Edebi”. *Servet-i Fünûn*, C. 36, S. 927, 263-266.
- Celal Sahir. , (1909, Ağustos, 26). “Musahabe-i Edebiyye: Lisanımız I”. *Servet-i Fünûn*, C. 37, S. 951, 227-30.
- Edhem Hidayet. (2014). “Cereyân-ı Umumi”. *Genç Kalemler Dergisi*. hzl. İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eskin, Ş. (2022). “Nasreddin Hoca’nın Dirilişi: Baha Tevfik ile Ahmet Nebil’in Yayımlanmamış Bir Oyunu”. *Millî Folklor*, C. 34, S. 136, 154-167.
- F. Celaleddin. (1918, Ocak, 3). “Tevfik Fikret’e Dair: Edebiyât-ı Cedîde ve Konuşma Lisanı”. *Servet-i Fünûn*. C. 53, S. 1374, 363-370.
- Falih Rıfkı. (1921, Ekim, 5). “Millî Cereyanın Zaferi”. *Dergâh*, C. 1, S. 12, 177.
- Fevzi Lütfi. (1922, Nisan, 20). “İstanbul’un On Beş Günü”. *Dergâh*, C. 3, S. 25, 13-14.
- Fevzi Lütfi. (1922, Haziran, 5). “İstanbul’un On Beş Günü”. *Dergâh*, C. 3, S. 28, 62-63.
- Fish, S. (1980). “Introduction, or How I Stopped Worrying and Learned to Love Interpretation”. *Is There a Text in This Class?*. Boston: Harvard. 1-18.
- Hakkı Behiç. (1909, Şubat, 18). “Samimi Şikâyetler”. *Servet-i Fünûn*, C. 36, S. 925, 231-235.
- Holbrook, V. R. (2014). *Aşkın Okunmaz Kıyıları: Türk Modernitesi ve Mistik Romans*. çev. Erol Köroğlu ve Engin Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İsmail Hikmet. (1921, Ağustos, 20). “Edebiyat Muhasabeleri: Fikret ve İstikbal”. *Dergâh*. C. 1, S. 9, 134-135.
- Jusdanis, G. (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Millî Edebiyatın İcat Edilişi*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.

- Karaca, A. vd. (2018). *II. Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı*. ed. Nazım Hikmet Polat ve Soner Akpınar. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Karakaş, E. (2019). *Yeni Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Edebiyat Tarihlerine Dair Bir Araştırma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1990). “Bir Şehit Mezadı”, *Millî Savaş ve Hikâyeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2002). *Kiralık Konak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köprülüade Mehmed Fuad. (1912, Şubat, 29). “Tahassüsât-ı Sanat: Yeni Lisan”. *Servet-i Fünûn*, 42(1082), 365-70.
- Köprülüade Mehmed Fuad. (1918). *Tevfik Fikret ve Ahlakı*. Dersaadet: Kanaat Matbaası.
- Koroğlu, E. (2004). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandadan Millî Kimlik İnşasına*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- M. Zühdü. (2014). Âsâr-ı Cesime Merakı. *Genç Kalemler Dergisi*. hzl. İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Müştak Sıtkı. (1917, Ekim, 11). “Fikret İçin Borçlarımız”. *Türk Yurdu*, 13(4), 3603-3605.
- Ömer Seyfettin. (2014). Yeni Lisan. *Genç Kalemler Dergisi*. hzl. İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şahabeddin Süleyman. (2022). *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*. hzl. Elmas Karakaş. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Şen, C. (2006). *Fecr-i Âti Edebiyatı: Tespit, Tahlil, Tenkit*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Takaza-yı Edebi. (2014). *Genç Kalemler Dergisi*. hzl. İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tetik, M. ve Ova, A. A. (2021). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı II. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Gezeug Yayıncılık.
- Ünaydın, R. E. (2002). *Diğerler ki*. hzl. Necat Birinci ve Nuri Sağlam. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yahya Kemal. (1922, Ocak, 20). “Kâfiye”. *Dergâh*, 2(19), 96-97.
- Yahya Kemal. (1921, Nisan, 11). “Üç Tepe”. *Dergâh*, 1(1), 1-2.